

DIMBOBYGDEN

1978

Utgiven av Dimbo Fornminnes- och Hembygdsförening
genom Barbro Jespersen

Den flitiga familjen Blomqvist på Svalefjäll

Av BARBRO JESPERSON och AXEL ANDERSSON

Forskningen och allmogemöblerna

Trots att folklivsforskningen under mer än ett sekel ägnat mycket arbete åt utforskandet av vår allmogekultur finns det ännu områden, som endast flyktigt berörts. Ibland kan det dock vara svårt att göra boskillnad mellan de olika vetenskapsgrenarna. Möbelkonsten är ett typiskt sådant ämne där begreppen lappar över varandra. Om *högreståndsmöbler* läser man i konsthistoriska verk och en författare av rang på det området är konsthistorikern Sigurd Wallin. Det vore orättvist att i det sammanhanget inte nämna Erik Andrén, Brynolf Hellner, William Karlsson och Marshall Lagerquist. Den verkliga kännaren av *allmogemöbler* är folklivsforskaren Sigurd Erixon. I sitt stora verk "Möbler och heminredning i svenska bygder" har han fått göra ett sparsmakat urval ur det relativt rika material som finns i våra museer och i privat ägo. Att han därvid plockar ut de verkliga pärlorna är helt i sin ordning. De äldsta och mest genuina alstren ur bondemiljön lämnas företräde.

Om man sänkte kravet på "kvalitet" och ålder vid presentationen av allmogemöblerna skulle sortimentet blir enormt mycket större och svårt att överblicka. Vi har haft ett otal möbelsnickare ute i våra bygder, varvid de flesta anonyma, som stått för tillverkningen av hela behovet lösa inventarier hos allmogen. Någon egentlig möbelindustri kan man inte tala om förrän framåt slutet av 1800-talet. I de här trakterna fick Tidaholms Bruk stor betydelse, då möbelindustrin kom igång under 1800-talets sista fjärdedel.

Möbelsnickeriet i våra trakter

I sin bok "Beskrifning öfver Wartofta fögderi" (1860) noterar P. G. Friberger om Härja socken, att invånarnas inkomster utgjordes av "kreatursförsäljning och något skogseffekter såsom tillverkning av simplare möbler". Samma näringar antecknades om Daretorp. Först som sist bör påpekas, att ordet "simpl" förr inte betydde "låg" eller "ovärdig" utan "enkel".

Redan på Fribergers tid (1786—1862) var alltså möbeltillverkningen en etablerad näringsgren i de två skogssocknarna. Här fanns dubbla förutsättningar eller anledningar att idka hantverk av detta slag: materialet fanns inom räckhåll och de knappa arealerna odlingsbar jord tvingade många invånare att söka andra inkomstkällor. Bland dessa för eftervärden oftast bortglömda och okända bygdesnickare finns det många som genom sin säkra smak och gedigna yrkeskunnande skapat sig en egen profil. Deras prestationer förtjänar en vida större uppmärksamhet än vad de hitintills fått.

Vad är en "svalefjällare"?

I auktionskretsar i tidaholmstrakten talar man om "svalefjällare", som blivit eftertraktade objekt fastän de inte har så värst många år på nacken. En svalefjällare borgar för ett omsorgsfullt hantverk och smakfull enkelhet. Materialen är inte exotiska fränsett att valnöt då och då förekommer i fanéren, annars är trädslagen alla hämtade från trakten. Beteckningen svalefjällare bör egentligen omfatta samtliga hantverksprodukter som utgått från det lilla skogshemmanet Svalefjäll i Härja, men närmast åsyftar man nog Anders Gustaf Blomqvists chiffonjéer eller klaffbyråar, vilket ord man nu väljer att använda.

Genom det att produktionen inte ligger alltför långt tillbaka i tiden och tack vare släktingars och bekantas hågkomster och minnesanteckningar kan vi bilda oss en ganska klar uppfattning om hur en sådan här liten hemindustri fungerade.

Gården

Gården "Svalefjäll, 1/4 mantal skatte. Oförmedlat", enl. beskrivningen till ekonomiska kartan från 1877—78, bestod till övervägande del

*Möbelsnickeriet har gamla anor i Härja. "Härja-bingen" är sannolikt gjord under 1700-talets senare hälft och bär stildrag från rokokons högreståndsmöbler. Soffan är av furu och har sin ursprungliga rödbruna, magra färg i behåll.
Tidaholms museum. Foto: Sven-Arne Sandberg 1978.*

av skogsmark. Endast 13,3 hektar var "Åker och annan jord under plog". På gården fanns vid denna tid två bebyggda lägenheter, varav den ena blev avfotograferad av Carl Asker 1938. Fastigheten låg utmärkt naturligt i en sluttning inte långt ifrån landsvägen Härja—Gustaf Adolf.

Familjen

Husförhörslängden från 1876—90 (Härja A I:6) uppger, att gården då innehades av Anders Gustaf Johansson Blomqvist, f. 1825. Han hade

1851 ingått äktenskap med Johanna Johansdotter Nyberg, f. 1831. Paret fick sex barn, Johan f. 1856, Carl f. 1859, August f. 1862, David f. 1864, Otto f. 1870 och sist i raden, dottern Hilda f. 1873. Till en början fick föräldrarna dra hela lasset med jordbruksarbetet och gårdens övriga skötsel, men vareftersom barnen växte upp och fick hjälpa till avlastades åtminstone husfadern en hel del av sysslorna. Av de sex barnen stannade fem hemma, även den gifte sonen Johan (han lämnade inga arvingar efter sig). August flyttade 1886 till Jönköping, för att senare söka sin lycka i Stockholm. Det blev så småningom David, som övertog ansvaret för jordbruket, men det var inte mera betungande än att han kunde ägna sig åt finsnickeri, liksom fadern, modern och sin bror Carl.

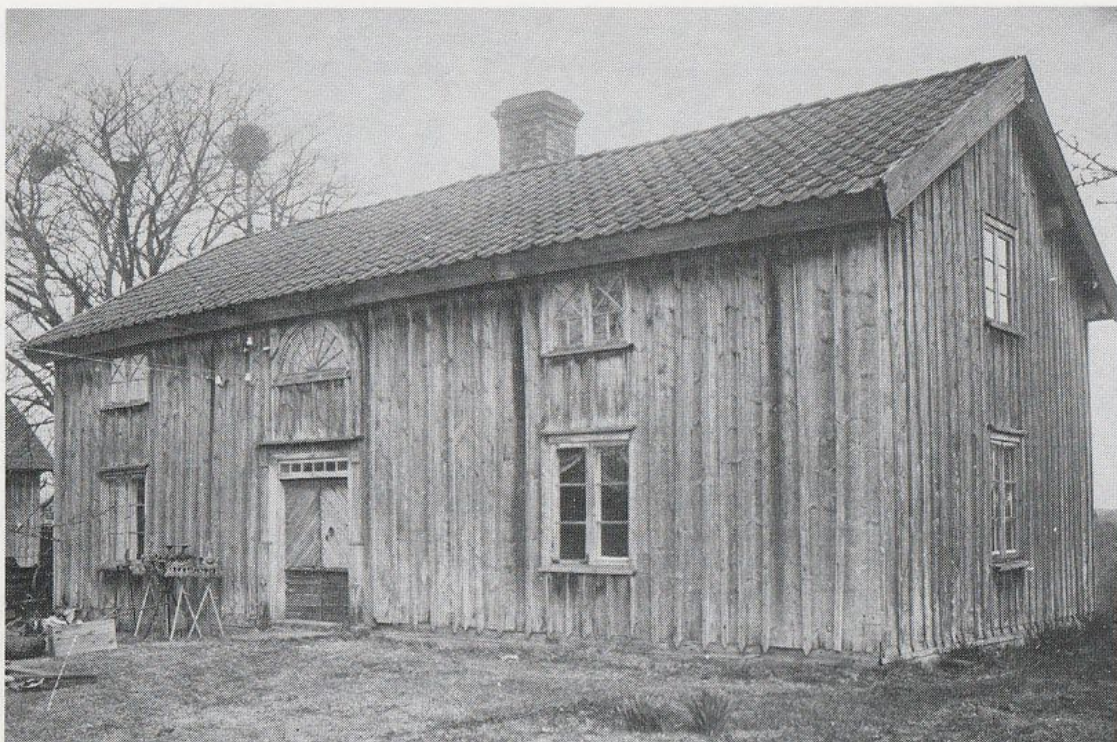
Anders Gustaf Blomqvist

I slutet på 1850-talet började Anders Gustaf sin bana som möbelsnickare. Hos ett barnbarn till hans bror, fru Margit Berglund, Hagaberg i Utvängstorp står en enkel, men väl ihopkommen byrå, signerad A. G. Blomqvist och daterad Svalefjäll 6 mars 1860. Från och med det, att A. G. B. började tillverka möbler för försäljning tog han för vana att numrera, signera och datera sina alster. Byrån på Hagaberg är nummer 6 i den serien, som sedan följdes upp av sonen Carl. Den sista svalefjällaren bär nummer 441 och köptes 1926 av grannfamiljen på Svedjefall.

De båda blomqvistarna hann alltså med en ganska omfattande produktion under sin bortåt sjuttioåriga verksamhet. Helt enastående är de dock inte i sin kapacitet: möbelsnickaren Jacob Sjölin i Köping, känd för sina fällbord med alrotsfanér, lär ha åstadkommit omkring 1.500 pjäser! Siffrorna i båda fallen är imponerande med tanke på, att varenda detalj är utformad för hand.

Det var en ständig efterfrågan på svalefjällarna. Alla möbler gjordes på beställning. Jag skulle gott kunna tänka på att varenda gård med självaktning i Härja och angränsande socknar skaffade sig en klaffbyrå att sätta i finrummet. Ett stort antal finns fortfarande kvar, välvårdade och aktade som sig bör, men många har försvunnit ut i periferien.

En del möbler, som gjordes för familjens och den trängre släktkretsens behov signerades inte. Hos Berglunds på Hagaberg står ett nätt litet skrivbord i tidens stil med kraftiga vulster på benens övre del av A. G.

Manbyggnaden på Svalefjäll var sannolikt uppförd vid 1800-talets mitt eller tiden strax dessförinnan. Carl Asker fotograferade huset 1938 vid den tidpunkt gården bytte ägare.

B:s hand — utan någon som helst signatur. Byråerna och chiffonjéerna har dock genomgående en signering på baksidan (och/eller i en låda) skriven med blyerts eller brännstäplad. Hagabergs klaffbyrå i ask med beslag av gulmetall i nyrenässansstil är daterad 15 april 1878.

Beslagen på byråerna el. chiffojéerna är antingen av detta slag, enl. Margit Berggren anskaffade vid ett litet gelbgjuteri i Habo,* eller bestods möbeln helt enkelt med nyckelhålsskoning av ben eller metall.

En omtyckt nykomling

Chiffonjén, som redan nämnts flera gånger är värd en närmare presentation. Den var en nykomling i vårt möbelbestånd vid 1800-talets början. Möbeln utvecklades ur det föregående skedets sekretär, som ju stod på ben, och ingick en lyckad förening med byrån eller dragkistan.

*) Detta har inte kunnat spåras, trots att ihärdiga försök gjorts i den vägen av sockenkännaren Josef Lundqvist.

En typisk "svalefjällare", denna i Tidaholms Museums ägo, numrerad, signerad och daterad. Blindträ av furu, fanér av alm. Lådorna i klaffen har svarvade benknoppar och nyckelhålen är försedda med skoning av järn. Foto: Sven-Arne Sandberg, FT.

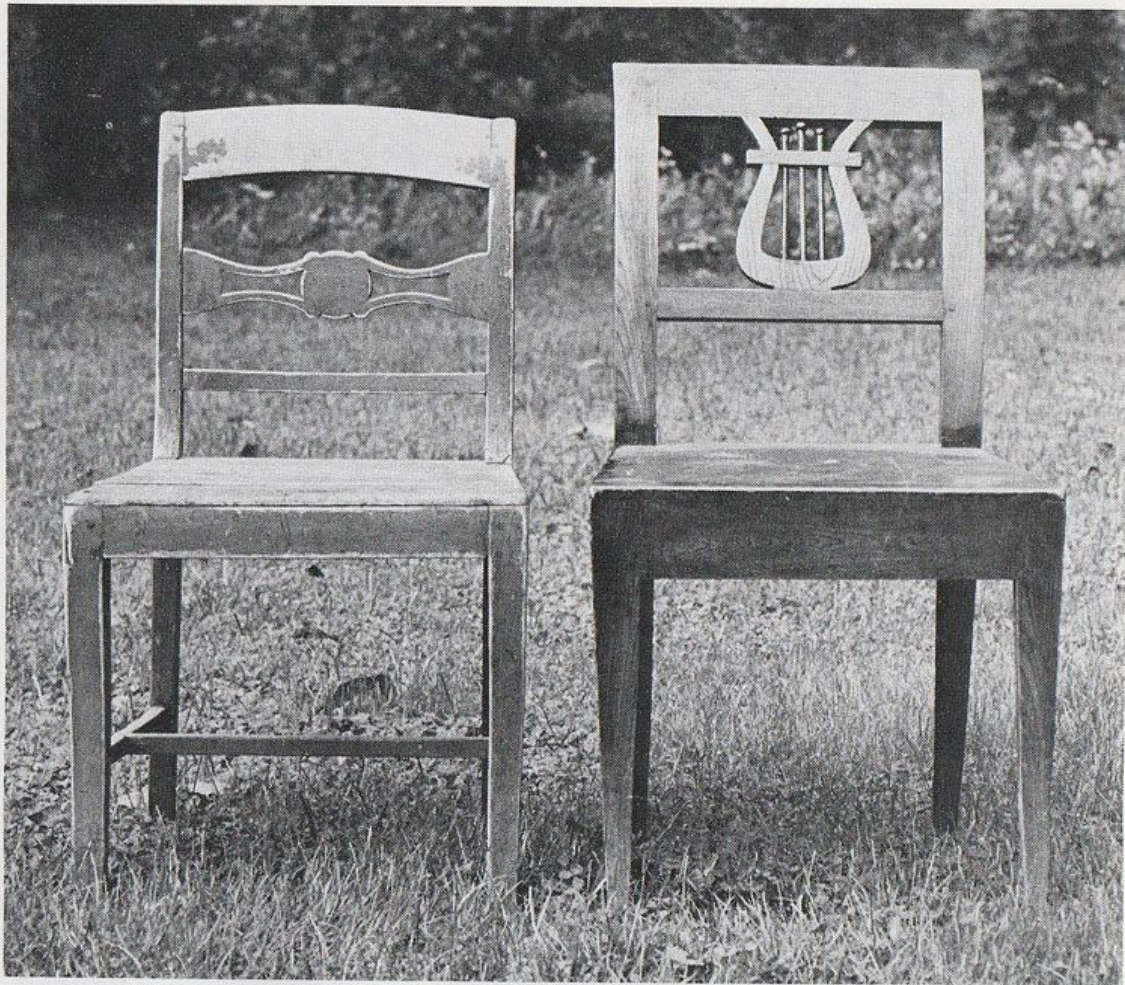
Resultatet blev en ändamålsenlig möbel, som snabbt tycks gjort sig oumbärlig, inte minst på landsbygden och hos den lägre borgarklassen. Den "kvarstod som en nog så stabil minnesvård över den arkitekturförälskade empirestilens stora nyskapelse bland möbelsorterna" ända fram till 1900-talets början (Sigurd Wallin i "Nordiska museets möbler från svenska herremanshem" III). Man kan förstå dess popularitet, ty visst var det en praktisk möbel! En del av husets textilier kunde packas i de rymliga undre lådorna. Överdelens många smälådor hyste en mångfald små föremål, som annars råkat i kaos. Klaffen tjänade nerfälld som

skrivbord eller avställningsyta och på den övre skivan paraderade, strax under ögonhöjd och utom räckhåll för barnen, husets dyrgripar: eter-
neller i vaser, släktfotografier, porslinsstatyetter . . .

Bygdesnickarnas förlagor

Det var överlag empirestilens möbelformer med ursprung ur högre ståndsmiljö, som kom att tjäna som förebild för våra skickliga bygdesnickare. Seklets efterföljande "nystilar", nygotiken, nyrenässansen, nybarocken och nyrokokon var alltför invecklade och ofunktionella för att vinna gehör. Det var egentligen inte den rena empiren som togs upp, utan dess borgerligt uppmjukade efterföljare "biedermeier-stilen".

Vid tiden för Carl XIV Johans trontillträde 1810 hade empiren (=kejsarstilen) fått fäste i Europa. Här i Sverige fick stilen sitt namn efter vår från Frankrike nyinkomne kung. Denne hade ju tidigare tjänstgjort som general i Napoleons armé, och den smak han förde med sig var till sin anda kärv och manlig med dekorationsdetaljer, som direkt var hämtade från krigets värld: lansspetsar, dubbelörnar, lagerkransar etc. Konstnärer och konsthantverkare följde till del upp var föregående skede påbörjat (Louis seize:n i Frankrike, den gustavianska stilen i Sverige) och hämtade därvid förebilderna från tidens Grekland och Rom. Nyheten i empiristilen är upptagandet av detaljer ur det fornegyptiska formförrådet, ett minne av Napoleons expedition till pyramidernas land 1798. Därtill kommer en helt ny färgskala. Möblernas ytbehandling av ljusa linoljefärger ersätts i mera luxuösa sammanhang av mahognyfanér, i enklare av en djupt rödbrun färg. Taglet blir en omtyckt möbelklädsel. Textilier och tapeter hålls i mättade färgtoner. Med tiden försvenskas stilen och det stränga formspråket mjukas upp — den importerade mahognyn byts mot vår svenska björk, de invecklade formerna skalas av eller förenklas, färgskalan blir blondare. Samma utveckling skedde på kontinenten. Det är från Tysklands konsthistoriska motsvarighet har vi lånat benämningen "biedermeier", vilket egentligen betyder "kälkborgare, småborgare". Något eget ord har vi inte för begreppet, såvida vi inte tar till uttrycket "sen Carl Johan". De flesta känner inför denna enkla och dämpade variant en större samhörighet än för den importerade rena kejsarstilen. Vid den gångna sommarens Carl Johans-utställning på

Två nätta allmogestolar av biedermeiertyp, båda av furu. Den till vänster har kvar sin ursprungliga, gulbruna bemålning. Den högra "lyrstolen" är bonad med svartmålad, tagelimiterande sits. Tidaholms Museum. Foto: Sven-Arne Sandberg, FT.

Stockholms slott märkte man också, att de enklare och försvenskade möblerna rönt större uppskattning än de representativa pjäserna ur hovmiljön.

Stilens sjunkande ner i de sociala skikten kom alltså att innebära en förenkling. Men även landets ébenister (det franska ordet för möbelsnickare och finsnickare, använt om och bland de verkliga ässen inom möbelkonsten) arbetade ofta med enkla linjer och med en ytterlig återhållsamhet i utsmyckningen.

Denna enkla, oprentiösa stil var lätt och tacksam att arbeta med och den blev också gångbar ända in i vårt eget sekel.

Carl och David Blomqvist

Dags att återvända till blomqvistarna efter utvikningen bland möbelstilarna:

Carl Blomqvist arbetade med ett annat möbelsortiment. Han gjorde bl. a. raklådor med spegel, sådana, som populärt kallas "pigtittare" och tavelramar. Möjligen kan han ha gjort andra möbler, men eftersom han inte signerade sina alster är det svårt att fastställa hans område. Hans instrument, fioler och gitarrer, är välkända.

David, jordbrukaren, trädgårdsmästaren, jägaren och skogsluffaren, var mera lagd åt kuriosahållet. Ute i skog och mark noterade han var det fanns knotiga trädstammar, egendomligt vridna grenar och andra liknande ämnen för sitt hantverk. Av sådana träddeklar tillverkade han hatthängare, ljusstakar, julgransfötter, nipperaskar och annat. Dess- emellan ägnade han sin tid åt tillverkning av så vardagliga ting som räfsor, vispar, träskedar och träslivar, borstar och träskor.

Växande intresse för 1800-talet

Under de senaste decennierna har intresset för vår allmogekultur spritt sig i allt vidare kretsar. Auktionspriserna stegras år för år. Men alltjämt märker man, att sjuttonhundratalet sitter i högsätet. Känslan för 1800-talets kultur har dock, helt rättvist, börjat vinna insteg.

Individ kontra massprodukt

En handgjord möbel eller ett handgjort föremål, av vilket slag det vara må äger, oavsett det är tvåhundra eller femtio år, ett stort kulturhistoriskt värde och en tidlös skönhet. Bakom varje detalj ligger ett omsorgsfullt arbete och varje pjäs är en individ, något som ger den ett klart företräde framför dagens massproduktion.

Så här berättar Axel Andersson född 1891, från granngården Älekärr:

Angående familjen A. G. Blomqvist i Härja:

Gårdens namn är Svalefjäll. Den är numera helt utdöd, den siste ägaren dog på fyrtiotalet.

Familjen bestod förutom av fadern A. G. Blomqvist och modern Johanna av fem söner och en dotter, alla hemmavarande utom sonen

August, som sökte arbete i Stockholm som finsnickare på en pianofabrik. Veterligen har han inte besökt hemmet mer än en gång, sannolikt 1901 och hans vidare öden är okända.

Hela familjen Blomqvist hade ett beteendemönster, som i detalj avvek från allmänheten i övrigt. De hade var sin yrkesbetonade hobby, som de ömt vårdade. A. G. B. och sonen Carl tillverkade byråar, mycket välgjorda och gedigna, som i antal översteg 500 stycken. Carl var dessutom instrumentmakare, han byggde gitarrer och fioler. Hur många han hann förfärdiga är inte känt, men det rör sig sannolikt om ett betydande antal.

Man tycker med all rätt att en husmor i en sådan stor familj skulle ha fullt upp med hushållsarbete och skötsel av djur och utearbete som på den tiden föll på kvinnornas lott. Men nu var gamla Johanna inte nöjd med så enkla saker utan hade en hobby som var ganska betydelsefull: vad sägs om tillverkning av vävskedar i en ganska betydande omfattning? Materialet bestod av hassel, som hon själv hämtade i skogen. Sedan skulle virket upparbetas och torkas. Därefter fick hon med kniv fördela och putsa de olika detaljerna innan monteringen kunde påbörjas. Nu har hennes flitiga händer domnat i döden för många år sedan.

Man tycker, att denna idoga familj, som utfört så mycket nyttigt arbete till glädje och gagn till så många hem och enskilda församlingsbor kunde fått en värdigare minnesvård än en liten tegel- och askhög: här på Svalefjäll låg en gång en vacker och välskött gård med en familj som var väl ansedd och aktad vida omkring.

Trädgården ansågs på sin tid som en av de vackraste man kunde se, med massor av blommor och fruktträd. Den är nu förvandlad till en djungel av buskvegetation, som är rentav skrämmande. Sonen David var en naturälskande människa. Hans stora intresse var trädgårdsarbete och sådana växter, som inte fanns i hans trädgård var inte mycket värda. Han var förutom allt annat en genuin jägare. Särskilt gick han hårt åt rävsstammen till förmån för det andra viltet. Således åstadkom han dubbel nytta med sin jakt.

Familjen i sin helhet vilar nu under några kvadratmeter jord på Härja kyrkogård, där en minnesruna är ristad: "Vilorum för familjen Blomqvist".